

Reforme Marije Terezije in Jožeta II.

Ključne besede: 18. stoletje, pragmatična sankcija, Kresije, Gubernije, dedno pravo, Terezijanski kataster, Jožefinski kataster, naborništvo, Trivialke, Normalke, Glavne šole, Robotniški patent, Nevoljniški patent, Jožefinizem, Tolerančni patent

Razmere Avstrijskega cesarstva pred reformami

Za obdobje pred reformami so značilne številne vojne, predvsem verske, ki so močno izpraznile državno blagajno in pomenilo veliko finančno breme za avstrijske dežele. Na začetku 18. stoletja je v Habsburški monarhiji in Rimsko-nemškem cesarstvu vladal Karel VI., oziroma oče Marije Terezije. V času Karlovega absolutističnega vladanja je prišlo do dveh vojn s turki, po katerih se habsburška monarhija razširi in preraste v velesilo. Od njegove vladavine dalje se za monarhijo uveljavi izraz Avstrijsko cesarstvo. Že Karel VI. je izvajal spremembe, ki jih je zaznamoval merkantilizem. Leta 1713 je izdal "pragmatično sankcijo" saj ni imel moškega naslednika. S to sankcijo je zagotovil prestol svoji hčeri Mariji Tereziji in nedeljivost monarhije. Marija Terezija je tako dobila v last sicer veliko, a neenotno ozemlje, ki je potrebovalo splošno okrepitev.

Reforme Marije Terezije in Jožefa II



Slika 1: Marija Terezija

Marija Terezija je leta 1740, ko ji je bilo komaj 23 let, postala cesarica vseh habsburških dednih dežel ter Ogrske in Češke. To ji je omogočila prej omenjena "pragmatična sankcija". Kljub temu, da so se s tem določilom strinjali vsi stanovi, je Marija sprva naletela na odpor, predvsem s strani plemstva. Ko je mlada cesarica svojo dediščino prejela je le ta bila v zelo slabem stanju, brez prave gospodarske, politične ali vojaške moči. Tudi pravna ureditev je bila oslABLJENA in tik pred propadom. Splošno ranljivost habsburškega imperija, h kateri je pripomogla tudi cesaričina neizkušenosT, je izkoristil pruski kralj Firederik II. Veliki in cesarstvu zaplenil takrat najbogatejšo državo-Šlezijo. Leta 1745 je bil izvoljen Marijin soprog, Franc Lotarinški, s katerim sta imela kar 16 otrok. Tudi njuni otroci so bili pomembni za zgodovino Avstrije,

med najuspešnejšimi so bili Jožef II., cesar Leopold in Marija Antonijeta. Začetek Marijine vladavine so zaznamovale mnoge vojne, ki so slabosti monarhije še bolj okrepile in težnjo po reformah še povečale. Tako je Marija pričela uvajati razne spremembe, ki bi povečale državne dohodke, centralizirale ter poenotile državo ter pripomogle k njeni učinkovitosti in varnosti. Pri uresničevanju teh obsežnih državnih reform ji je pomagal njen svetovalec grof Friderik Vilijem von Haugwitz. Kljub temu, da Mariji plemstvo sprva ni bilo najbolj naklonjeno, je s strani ogrskega dela plemstva že od vsega začetka imela podporo in prav zato je bila pri uvajanju reform do ogrskega dela prizanesljivejša.

Kaj kmalu je Marijin najstarejši sin Jožef II. izrazil željo po soodločanju pri vodenju države in leta 1765, ga je Marija postavila za sovladarja. Tudi Jožef II. je uvedel mnogo reform in bil pri tem bolj mnogo bolj radikalen kot njegova mati. Njegove reforme so se nanašale na celotno državo, vključno z ogrskim delom, a so bile nekatere tako ekstremne, da so jih po njegovi smrti celo preklicali. Sprva je bila njegova oblast omejena predvsem na zunanje politične in vojaške zadeve, po letu 1780, ko pa je zavladal sam, se je njegova oblast razširila. Jožef II. je nadaljeval z reformami svoje matere ter jih na vsakem področju še okrepil in dopolnil. Med njima pa prihajalo tudi do nasprotij, saj je bil Jožef II. izrazito bolj naklonjen razsvetljenstvu kot njegova mati, ki je razmišljala precej bolj absolutistično. Navkljub temu je imel s svojo materjo skupne cilje- želel si je posodobiti in modernizirati državo ter okrepiti tako svojo moč kot moč države same.



Slika 2: Jožef II.

Upravne reforme

Najprej se je Marija Terezija lotila upravnih reform, s katerimi je omejila avtonomijo posameznih dežel ter jih postavila pod strožji državni nadzor. V avstrijskem delu je uvedla tako imenovane "Kresije", oziroma okrožja, na čelu katerih so bile okrožne državne uprave. S tem se je okrepila moč države in njena centralizacija, hkrati pa se je zmanjšala moč deželnih stanov, saj so uprave usmerjali neposredno iz Dunaja. Pomembno vlogo so dobili tudi uradniki, še posebej ko sta se avstrijski in češki dvorni grad združila v skupen organ, imenovan "Directorium in publicis et camerabilu", ki je nadzoroval celotno notranjo upravo, finance in davčni sistem. Tudi Jožef II. se je lotil podobne strategije in manjše dežele združil v večje enote kot Kresije ter jih poimenoval "Gubernije". Slovensko ozemlje je razdeljeno na dve guberniji, eno v Trstu drugo v Gradcu. Tako kot Marija je tudi Jožef veliko svoje pozornosti posvečal uradnikom in njihovi izobrazbi. Leta 1784 je bila potrjena državna enotnost, saj so nemščino razglasili za uraden jezik celotne monarhije in upravna reforma je tako pričela roditi sadove.

Sodne reforme

Država pa je potrebovala obsežne reforme tudi na področju sodstva in to v vseh vejah zakonodaje. Marija Terezija je ustanovila nova okrožna sodišča, ter tako zmanjšala pristojnosti zemljiških gospodov nad podložniki. Marija Terezija je prepovedala sežiganje čarovnic, prav tako je prepovedala mučenje. Jožef II. je nadaljeval s reformami svoje matere in objavil splošni sodni red, kasneje pa uvedel nov zakon o zločinih in kriminalnih kaznih. Ustanavljal je nova sodišča in se trudil izboljšati sodno organizacijo. Podpiral je spremembe v sodstvu, a še ni uvedel popolne enakosti pred zakonom. Leta 1786 je s novim dednim pravom izboljšal položaj nezakonskih otrok ter izenačil položaj sinov in hčera zakonskih otrok. Tako mati kot sin sta zmanjšala vlogo plemstva in deželnih stanov, zlasti se je za to zavzemal Jožef II. Sodne funkcije fevdalcev so zmanjšane, v državi so zakoni poenoteni in kot rezultat vseh teh ukrepov v državi zavlada večji pravni red.

Davčne reforme

Za uvedbo kakršnihkoli sprememb ali reform je bil potreben denar in zato je bilo potrebno spremeniti tudi davčno politiko. Država se je morala finančno okrepiti tudi ker je bila Avstrija po vojnah močno oslABLJENA, k temu pa je pripomoglo tudi razsipno življenje deželnih stanov. Marija je zmanjšala pristojnost deželnih stanov pri vsakoletnem odobravanju davkov, saj so od takrat naprej morali davke odobriti za deset let vnaprej. Poleg rustikalne je obdavčila še dominikalno zemljo, čeprav je dokončno odpravil privilegije na tem področju šele Jožef II. Za odmero davkov je Marija začela s popisovanjem posesti in izdala zemljiško knjigo poimenovano Terezijanski kataster. Jožef II je to reformo še okrepil, saj je enako obdavčil tako dominikalno kot rustikalno zemljo ter spremembe uvedel po celotni državi. Po zgledu svoje matere je izdal Jožefinski kataster. Za izdajo le tega se je dobro pripravil in ustanovil nove katastrske občine ter poenotil merske enote in merska orodja. Velik korak naprej je bila izvedba prvega popisa prebivalstva, začetek oštevilčevanja hiš.

Reforme v vojski

Nujno potrebna pa je bila tudi celovita prenova vojaškega sistema in reorganizacija vojske. Marija Terezija je uvedla rekrutni sistem oz. naborništvo, ki je pomenil splošno vojaško obveznost. Te obveznosti so bili nekateri oproščeni, med drugim tudi plemstvo, duhovščina, pomembni obrtniki, trgovci, rudarji, in nasledniki na kmetiji. Vojaška služba je bila najprej dosmrtna, nato pa so jo skrajšali na 7 let. V vojski je prevladovalo revno kmečko prebivalstvo in da bi se dolžnosti izognili so nekateri bežali ali se celo pohabljali. Marija Terezija je prav tako ustanovila častniško akademijo, uvedla enotne uniforme in z vsemi temi ukrepi povečala ter okrepila splošno vojaško moč države. Tudi Jožef II. je pripomogel k učinkovitosti vojaških reform. Pričel je s popisom moškega prebivalstva in vprežne živine, ter na podlagi tega dežele razdelil na posamezna naborna območja.

Šolske reforme

Marija Terezija je pod vplivom razsvetljenega absolutizma leta 1773 ukinila Jezuitski red in tako je nadzor nad šolstvom prevzela država. Leto kasneje je Marija uvedla obvezno šolanje za dečke in deklice stare med 6. in 12. letom. Pospesevati je začela gradnjo osnovnih šol in uvedla tri osnovne tipe šol. Prvi tip so "Trivialke", ki so bile izmed vseh najbolj obiskovane. V njih so se otroci učili pisati, brati, računati, imeli pa so tudi ure verouka. Drug tip šol so "Normalke" pri katerih bili vključeni še nekateri drugi predmeti. Zadnji tip so "Glavne šole", ki pa smo jih lahko našli le v deželnih mestih. Uvedba šolske obveznosti je prinesla poleg ugodnosti tudi veliko težav. Sprva je pouk, zaradi pomanjkanja šolskih ustanov, potekal kar v zakristijah. Primanjkovalo je tudi učiteljev, na voljo ni bilo učbenikov ali drugih učnih pripomočkov, pa tudi obisk je bil sprva slab. Terezijanska šolska reforma je imela dobro osnovo in zaradi tega je Jožef II. ni korenito spreminjal. Podpiral je izobraževanje ter se trudil povečati število pismenih. Uvedba obveznega šolstva je bila kljub vsem začetnim zapletom zelo pomembna, saj je bila izhodišče za razvoj slovenskih izobražencev.

Reforme položaja kmeta

Kmetov položaj se je v času Terezijanskih in Jožefinskih reform precej izboljšal. Z robotniškim patentom je Marija Terezija omejila tlako na največ 3-4 dni v tednu. Prav tako je poskrbela za razbremenitev davkov v korist nižjih slojev s urbarialno regulacijo. Ta reforma je izmed vseh povzročila največ nezadovoljstva predvsem iz strani fevdalcev in višjih slojev. Marija Terezija je med drugim tudi pospeševala dedni zakup in uvajala kupno pravo. Prizadevala si je namreč da rod ostane na zemlji, kar bi kmete še bolj motiviralo za delo. Marija Terezija je omilila fevdalizem v državi, a ga ni popolnoma odpravila. Jožef je izdal nevoljniški patent-podložniški patent s katerim so lahko kmečki otroci zapustili zemljo in nanjo niso več vezani. Nevoljniški je tako kmetu prinesel mnogo dobrega, med drugim mu je dajal večjo svobodo, saj je kmet lahko zapustil zemljo in se svobodno odločil za katerikoli poklic. Prav tako je Jožef II. izboljšal je položaj prebivalstva na zdravstveni ravni z ustanavljanjem splošnih bolnišnic in drugih socialnih ustanov. Menil je namreč, da bo s izboljšanjem pogojev privabil več prebivalstva in s tem naredil državo bogatejšo, pri tem pa se ni zavedal negativne strani povečanja prebivalstva.

Gospodarske reforme

Reforme na področju gospodarstva so se izvajala v duhu merkantilizma predvsem pa fiziokratizma. Marija Terezija se je zavzemala za razvoj manufaktur in založništva. Na področju kmetijstva je pospeševala gojenje novih kultur in uvajala je triletno kolobarjenje brez praha. Po njeni zaslugi je napredovala hlevska živinoreja. Pospeševala je tudi čebelarstvo, izsuševanje močvirij, da bi pridobila več obdelovalnih površin. V tem času ni velikih kmečkih uporov, saj je položaj kmeta boljši. V času njenega vladanja so celo zastoj delili semenski krompir. Država se politično, gospodarsko, vojaško krepi, saj je Marija izvajala tudi kolonizacijo in uvedla enotno carinsko ozemlje. Tudi Jožef II. si je prizadeval področje notranje trgovine in obrti v državi izboljšati. Želel je izkoristiti naravne danosti in menil, da je agrarna proizvodnja ena izmed najpomembnejših. Uvajal je nove načine vzgajanja kultur predvsem pa gojil nove kulture tako kot njegova mati.

Verske reforme

Na področju verskih reform je bil dejaven predvsem Jožef II. Skupen pojem, ki poimenuje nov sistem cerkveno političnih reform Jožefa II. je Jožefinizem. Jožef je želel, da bi njegova absolutistična država imela nadzor nad cerkvijo kot celoto. Tako je prevzel nadzor nad vzgojo duhovščine in prevzel pristojnosti, ki jih je cerkev imela do sedaj. Jožef II. je v okviru reforme izdal tudi tolerančni patent. Z njim je razglasil versko toleranco za protestante in kalvince in popravil napake prejšnjega vladarja Ferdinanda. Menil je namreč, da bo na ta način privabil kapital, saj so protestanti veljali za premožnejše. Jožef II. je med drugim tudi preuredil je župnije tako da so postale manjše in številnejše. Dosegel je da so verniki imeli največ 1-uro hoda do cerkve in tako vsem omogočil enake pogoje za obiskovanje maš. V duhu reforme so bili ukinjeni vsi za Jožefa "nepotrebn" samostani. Sem so spadali tisti, ki se niso ukvarjali z šolstvom ali zdravstvom. Njihovo premoženje je zaplenil, tudi nekateri samostani na slovenskem so ukinjeni in zaplenjeni (Žiče, Bistra, Stična). Prav tako je ukinil nekatere ljudske pobožnosti, romanja, praznike. Vsi ti ukrepi pri reorganizaciji cerkve niso vzbujali velike pozornosti ali nezadovoljstva med ljudstvom. Odprava samostanov jih ni motila, kljub temu pa so se pojavljali nemiri, ko so izvedeli za ukinitvev ljudskih pobožnosti.

Pomen reform

V času Marije Terezije in Jožefa II. se država vsestransko krepi. Ne prihaja do večjih kmečkih uporov saj se položaj kmeta izboljša. Poveča se trgovanje, saj je zaradi enotnega carinskega ozemlja mnogo lažje in hitrejše. Državna blagajna se počasi polni, k temu veliko pripomore povečana davčna obveznost. Reforme so ugodno vplivale tudi na slovensko ozemlje. Z uvedbo obveznega šolstva se je močno zmanjšalo število nepismenih, ter povečalo število izobražencev. Močno je narasel pomen Trsta, ki postane ti. Kozmopolitsko mesto, v katerem živi veliko Slovencev. Tudi na našem ozemlju so se širile nove poljedelske kulture, uvedena je bila "Družba za kmetijstvo in koristne umetnosti", ki je poučevala na področju obrti in kmetijstva. Vendar fevdalizem še vedno ni bil odpravljen in še vedno je bilo čutiti rahle privilegije fevdalcev. Začetno stanje nestabilnosti se jev Avstrijskem cesarstvu počasi izboljševalo in počasi se je razvijala modernizirana država.

Viri in literatura

- ▯ HOZJAN, Andrej in POTOČNIK, Drago. Zgodovina 2: Učbenik za drugi letnik gimnazije. 1. izd., 6. natis. Ljubljana: DZS, 2005. 274-281 str. ISBN 86-341-2654-4
- ▯ Leksikon Cankarjeve založbe. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1998, str. 439, 613. ISBN 86-361-0221-9
- ▯ Družinska enciklopedija Guinness. Ljubljana: Slovenska knjiga, 2001, str. 418, 574, 664. ISBN 961-210-034-9
- ▯ CHISHOLM, Jane: Zgodovina v letnicah: Od kamene dobe do računalnikov. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991, 76 str. ISBN 930-902-053-2

Viri slikovnega gradiva

- ▯ Slika 1: http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Kaiserin_Maria_Theresia_%28HRR%29.jpg
- ▯ Slika 2: [http://sl.wikipedia.org/wiki/Jo%C5%BEef_II._\(Sveto_Rimsko_cesarstvo\)](http://sl.wikipedia.org/wiki/Jo%C5%BEef_II._(Sveto_Rimsko_cesarstvo))